

Føroya Fólkaháskúli - eitt tjóðskaparstríð

Háskúlin fyllir hundrað ár í komandi viku. At skúlin kom undan í tíðum, tá ið veking og tjóðskapur vóru illavordin orð í Føroyum, er serliga Rasmusi Rasmussen og Símun av Skarði fyri at takka. Fyrstu 25 árin lögdu teir alla orku sína í stríð fyri føroyskum háskúla og móti donskum illvilja

Hogni Mohr

Hvørki í Føroyum ella í Danmark er fólkaháskúli forn-søguligt hugtak. Í Danmark tók hugsjónin seg upp í 1848, tá ið danir fóru frá einaveldi til fólkastýri. Hugsjónarmaðurin aftan fyri háskúlarørsluna í Danmark var N.F.S. Grundtvig. Hann var so mikið framsígginn, at hann alt fyri eitt varnaðist vansarnar, ið standast kundu av fólkastýri, var vanligi borgarin-ikki upplýstur um grundleggjandi hugtøk, neyðugt var at hava kunnleika til í einum fólkaræði.

Hóast samskiptið millum Føroyar og flatland um hetta mundið ikki á nakran hátt kann samanberast við tað, vit hava í dag, frættist tað skjótt um hesa sermerktu skúlskipan.

Fyrsti føroyski háskúla-næmingurin, vitandi er um, er Ellen Elisabeth Catrine Jacobsen (deyð 1904). Heilt ung fór hon til Danmarkar at tæna og læra húsarhald. Hon kom á ein garð, har grundtvigska rørslnar hevði góð gróðrarlíkindi, og eggjaði hetta henni at royna seg. Við hesum var fyrsti neistin kveiktur. Føroyingum tórvaði slíka vitan, sum Ellen hevði.

Tjóðskaparligt málstríð

Í 1873 - 74 fóru fyrstu næmingarnir á háskúla í Danmark. Gongd var komin á. Hugurin at verða upplýstur um lívið bylgdist í barni føroyinga, men ein vansi var: Enn var háskúlin ikki føroyskur.

Tjóðskaparørslan var av álvara farin at gera um seg seinast í 19. öld, og há-

skúlamálið gjordist partur av hesum stríði. Hildið varð, at háskúlin skuldi víðgera evni, sum vóru føroyingum viðkomandi, á føroyskum. Føroyingafelagið setti sær fyrri at fáa háskúlan settan á stovn í Føroyum. Felagið hevði hetta í stevnuskránni.

Afturhaldstungur vildu vera við, at óneyðugt var við háskúla í Føroyum. Føroyingar kundu bara fara niður. Um hetta er at siga, at vansarnir við, at føroyingar noyddust til Danmarkar vóru tær hugvísindaligu lærugreinirnar, t.d. søga, skaldskapur og mál. Danski háskúlin var í fyrsta lagi fyrri danir, og lærugreinirnar hareftir. Söguundirvísingin fór fram við tí fyrri eyga at lýsa danska fosturlandssögu, og sama var við skaldskapinum. Føroyskur skaldskapur var ongín.

Tað sum helst hevur verið berandi brandurin, var málsligi spurningurin. Á danska háskúlanum varð einans undirvíst á og í donskum máli. Føroyska tjóðskaparstríðið snúði seg einamest um málið, og tískil

gjordist tað sterkasta grundgevingin fyri háskúla í Føroyum. Føroyingar høvdu heldur ikki nóg góðan kunnleika til danskt mál, at kunna fáa nóg nógv burtur úr frálærni í Danmark.

»Det kommer vel...«

Ein trupulleiki við háskúlagongd í Danmark, ið hvør einstakur næmingur merkti, var peningaligur. Ongin stuðul varð veittur. Hugskotið um, at føroysku næmingunum í Danmark átti at verða veittur stuðul, fekk sandoyarpresturin, Rudolf Jensen, ið kom til Føroya í 1865. Áðrenn hann kom til higar, hevði hann havt gott samband við danska háskúlamenn, og kendi hann tí virðið á hesi serstøku skúlskipan. Á eini vitjan í Danmark í 1869 legði presturin stuðulsmálið fyri mentamálaráðharran. Hesin helt tað vera lógið, at føroyingar ikki langt síðan høvdu fingið stuðul; teir vóru jú danskir ríkisborgarar. Stuðulin kom soleiðis í lag.

Tó er vert at nevna, at stuðulin

als ikki nóktaði tøvín. Í árunum 1879 - 1899 fingi føroyingar millum 100 og 161 krónur um árið, og hetta munaði lítið, tá ið ferðakostnaðurin aftur og fram millum Føroyar og Danmark var um 200 krónur. Hetta hevði við sær, at nógv ungfolk ikki sóust aftur í Føroyum. Teir fingi sær arbeiði niðri og Føroya land fekk sostatt onki gagn av lærdómi teirra.

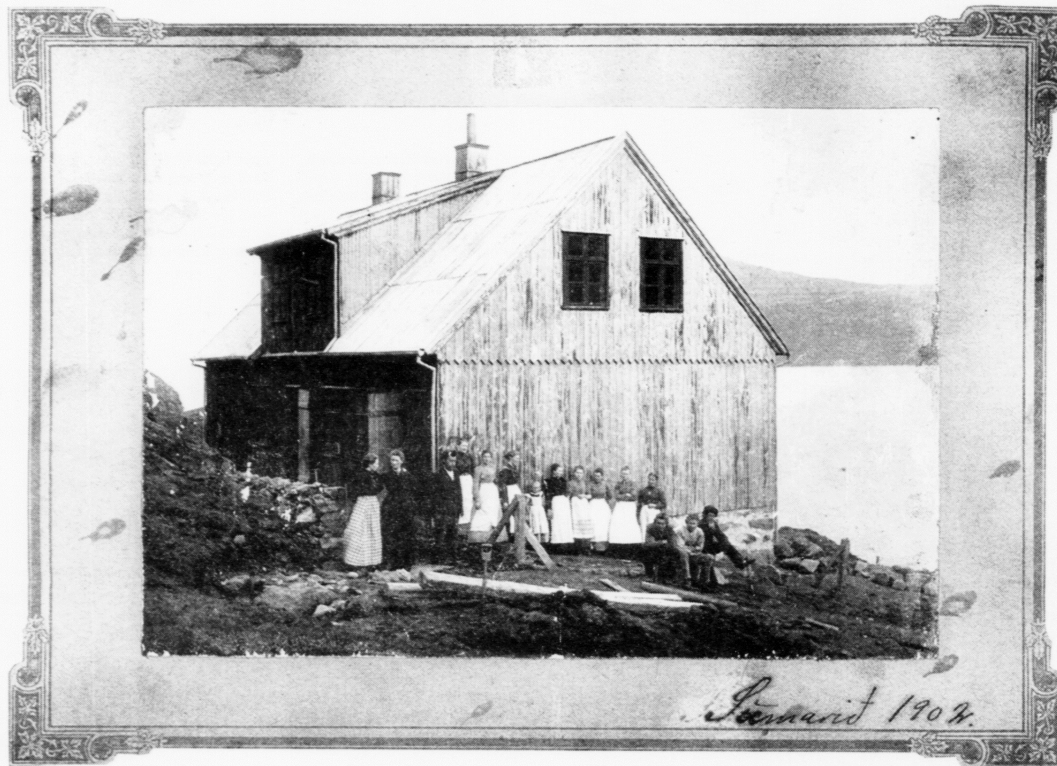
Føroyum hevði tað verið munin ódýrari og samfelagsliga gagnligari, var háskúlin í Føroyum. Aðrar grundgevingar vóru eisini. Føroyingurin var sum heild tjóðskaparsinnaður og sum heild sinnaður at stovnsseta føroyskan háskúla. Enn tórvaði hugskotinum fólk við áreiði og dirvi at fara undir ætlanina. Tørvur var á fólk, ið kundi taka undir við orðum Ernst Triers, háskúlastjóra í Vallekilde, við ein føroyskan næming, veturin 1892-93: »Det bliver ikke godt der oppe hos Jer før I faar Forkyndelse paa Jert Modersmaal baade i Skolen og i Kirken, men det kommer vel ogsaa nok engang«.

Framskeygdir bygdamenn

Spádómur Ernst Triers varð eisini lovaður at ganga út. Hetta hendi, tá ið Rasmus Rasmussen og Símun av Skarði, ið báðir gingu á háskúlanum í Askov, lovaðu hvørjum øðrum at stovna háskúla í Føroyum. Teir báðir gjordust so hugtiknir av háskúlaandanum og sambondunum við mætar danskar háskúlamenn (t.d. Marius Kristensen, Poul la Cour, Laust Moltesen, Jacob Appel og fyrstodummann Askov Skúla, Ludvig Schröder), at teir settu sær fyrri at gera undangongumenn Háskúlan.

Meðan Føroyingafelagið sendi tjóðskaparligar geislar um landið og áhugin fyri Háskúlanum av álvara var farin at taka seg upp, vóru háskúlamenninir unglingar. Rasmus var í Miðvági og tókst við fyrifallandi arbeiði, ið hoyrði bygdini til. Í tí nú avtøftaðu bygdini á Skarði gekk Símun. Báðir vistu enn onki um týðningin, teir fóru at hava fyrri føroyska mentan og tjóðskap.

Rasmus Rasmussen varð føddur í Miðvági 13. august 1871. Ungur fekk hann samband

Summarið 1902 í Føgrulið. Triði persónurin frá vinstru er Símun av Skarði, og maðurin ytst høgru megin er Rasmus Rasmussen